

Тема 3. Розвиток університетської освіти в Україні.

1. Розвиток ідеї університетської освіти в Україні.
2. Острозька і Київська колеї як провісники української вищої школи європейського типу.
3. Києво-Могилянська академія – центр освіти, культури і науки в Україні у XVII – XVIII ст.
4. Перші університети на українських землях (Львівський, Харківський, Київський).
5. Університетська освіта в Україні у XX ст.
6. Сучасний стан університетської освіти в Україні.

1. Розвиток ідеї університетської освіти в Україні.

Сьогодні університет безперечно є найпоширенішою формою вищої освіти. Університет, як інструмент реалізації державної освітньої політики є важливим компонентом створення загального інтелектуально-культурного потенціалу держави як у внутрішньому так і у зовнішньому плані.

Величезне значення для України має визначення і формування місця університетів в створенні потужної державно-національної видавничої галузі, яка є стратегічно важливою при формуванні державних позицій у вихованні, освіті, підвищенню загальнокультурного рівня громадян тощо.

Також, не слід забувати, що саме держава повинна слідкувати та намагатися забезпечити організацію взаємозв'язку та взаємозалежності досліджень і викладання, як принципу державної освітньої політики в галузі професійної освіти. Сприяння якісним науковим дослідженням, що здійснюються на відповідному сучасному рівні, є беззаперечною складовою зростання професорсько-викладацького складу університетів.

Університети в Україні за останнє десятиліття отримали суттєвий організаційних та фінансовий розвиток. Більш того, університети можна вважати тими інституціями на ринку послуг, у які можна вигідно інвестувати капітал, як державі так і приватним інвесторам. Реінвестиції в університетську освіту для більшості українців є проявом саме європейського менталітету нації. Саме таке багато джерельне і багатоканальне фінансування дало можливість не тільки зберегти університетську освіту, а й дозволило частково призупинити відтік вчених за кордон.

Щодо працівників університетських установ, то на них, як на працівниках, що потребують постійного відтворення знань та навичок найвищого ґатунку (а це – потреба у новій літературі, комп'ютерній техніці, постійному контакті із закордонними колегами) кризові явища позначаються найскоріше. Разом з тим, можна стверджувати, що у 90-ті роки XX століття в Україні, саме приватні інвестиції дали можливість зберегти в країні вищу освіту.

Деякі вчені (В. Корженко, В. Кремень,) порівнюють університет із живим організмом, стан якого повинен відтворюватися щоденно. Отож, можна припустити, що університету – як і людині, постійно потрібно поповнювати свої енергетичні ресурси, мати змогу знаходитися в середовищі придатному для життя організму, й мати можливість відчувати свободу рухів. Саме така динамічність й складає характерну особливість університетського духу. Вона ґрунтується на високих темпах розвитку наукової та виробничої сфер, що автоматично зумовлює потребу стрімкої зміни базових знань, умінь та навичок. Провідною ланкою сучасного університету є кафедра, керує якою вчений, який здатен організувати її колектив на постійне оновлення наукової та методичної бази освітніх інновацій. Саме роль керівника структурного підрозділу, під якого цей підрозділ створюється є своєрідним «людиною центричним фактором» розвитку та існування університету. Саме з індивідуально зорієнтованих кафедр складається портрет університету ХХІ століття. Не випадково, Болонська угода підкреслює наявність наукових шкіл, як одну з ідей формування університету.

Університет повинен виховати вміння вирішувати нестандартні завдання високого ступеня складності. До того ж, кожний університет в сучасних умовах розробляє власну освітню парадигму, і вносить у свої наукові розробки та специфіку підготовки майбутніх спеціалістів свій власний (специфічний, першоджерельний) досвід, а випускників «озброює» знаряддям розробленим у знову ж таки власній творчій лабораторії.

2. Острозька і Київські колегії як провісники української вищої школи європейського типу.

Острозька академія – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа. Заснував академію у 1576 році князь Василь-Костянтин Острозький. Велику суму коштів на розбудову академії надала його племінниця – княжна Гальшка Острозька. В основу діяльності Острозької академії було покладено традиційне для середньовічної Європи, однак цілком незвичне для українського шкільництва, вивчення семи вільних наук (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), а також вищих наук: філософії, богослів'я, медицини.

Спудеї Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську. Унікальність та оригінальність цього вищого закладу освіти виявилися й у тому, що тут уперше поєдналися два типи культур: візантійська і західноєвропейська. З Острозькою академією пов'язується ренесанс українського народу.

В острозькому культурному осередку разом з академією постало найпотужніше тогочасне українське видавництво – кирилична друкарня Івана

Федорова (Федоровича). Тут побачили світ греко-слов'янський «Буквар» – перший український підручник (1578); Новий Завіт (1580).

Викладацькою діяльністю в академії займалися: літератор Дем'ян Наливайко (брат Северина, ватажка козацько-селянського повстання 1593-1596 рр.); грецький вчений та релігійний діяч, випускник Падуанської академії Кирило Лукарис (певний час ректор академії, згодом Олександрійський, а пізніше – Константинопольський патріарх); Першим ректором академії був Герасим Смотрицький – видатний освітній та культурний діяч, педагог, письменник-полеміст, поет. Серед випускників академії – гетьман війська Запорізького Петро Конашевич-Сагайдачний.

Острозька академія припинила своє існування у 1636 році. Однак результати її діяльності не зникли безслідно. Сформований тут тип вищого навчального закладу був перенесений до Києва, звідки поширився до Молдавії та Москви.

Хроніка відродження Острозької академії в незалежній Україні починається у 1994 році з Указу Президента України. Завдяки наступним указам Президента України розбудова Острозької академії набрала нових обертів.

У жовтні 2000 року Острозька академія отримала статус національного університету, а 23 серпня 2003 року був оприлюднений Указ Президента України, згідно з яким Національний університет «Острозька академія» переходив під патронат Президента України.

Мовою освітнього процесу Національного університету «Острозька академія» є державна (українська мова).

Національний університет «Острозька академія» є членом Європейської Асоціації Університетів з 2010 року, членом Консорціуму українських університетів та Варшавського Університету, а також член Східноєвропейської мережі університетів. У 2014 році Острозька академія увійшла в десятку рейтингу прозорості національних університетів (Центр дослідження суспільства).

Національний університет «Острозька академія» посів третю сходинку серед класичних університетів та шосту загалом у рейтингу вишів України за якісним показником абітурієнтів.

Сьогодні Національний університет «Острозька академія»– це:

- Сучасні комп'ютерні класи
- Найновіші лінгафонні кабінети
- Віртуальна бібліотека
- Новітні навчальні технології
- Модульна та рейтингова системи

- Різноманітні спортивні секції
- Культурно-мистецький центр
- Участь у міжнародних обмінних програмах.

Заснування Києво-Могилянської академії припадає на тяжкий для нашого народу час. Наприкінці XVI – початку XVII століть відбувається агресивне покатоличення козацького краю, що насамперед виражалося в наступі на православну віру, яку сповідували в той час більшість українців. Нечисленна українська шляхта усвідомлювала, що захист національних і людських прав народу вирішується не лише на полі бою, але й через освіту. Задля її поширення засновувалися братства і школи при них та при монастирях. Одна з таких шкіл існувала при Братському монастирі на Подолі в Києві. Функціонувала вона, очевидно, з 80-х років XVI століття, але перша знайдена на сьогодні письмова згадка про неї датується 15 жовтня 1615 року, коли знатна киянка Галшка Гулевичівна подарувала школі свої маєтності й щедрий матеріальний спадок.

І лишалась би вона одною з братських шкіл, більш або менш успішною і впливовою, яких чимало тоді було розкидано на українських землях. Якби не з'явилася в Києві ще одна видатна людина, митрополит Петро Могила, котрий 1632 року об'єднав дві такі школи – Братську і Лаврську в колегіум з осідком на Подолі. І збудував для нього окреме приміщення, буквально поєднавши його з подарованим будинком Галшки. Визначальна риса цього закладу полягала в модерній, європейськоспрямованій програмі навчання. Петро Могила студіював у високих школах Речі Посполитої, Голандії, Франції, знав їхню систему освіти і почав її впроваджувати в Україні. Він розумів, що тільки так можна захистити ідентичність козацького народу і його традиції, водночас спрямувавши їх до європейських духовних цінностей.

На щастя, подібне ж бачення мав і знаменитий ватажок запорожців Петро Сагайдачний. Він також здобував високу освіту в європейських університетах. Гетьман Сагайдачний з усім козацьким військом вступає до Київського братства і бере під свою опіку школу.

При такому спрямуванні й такій підтримці Братський колегіум швидко й потужно розвивається і вже в останній чверті XVII століття дістає статус академії. Її славний шлях – то велика сторінка в історії становлення української нації. Києво-Могилянська академія потвердила неспростовну істину: все, що стоїть на міцному фундаменті, знищити неможливо.

3. Києво-Могилянська академія – центр освіти, культури і науки в Україні у XVII – XVIII ст.

Заснування Києво-Могилянської академії (КМА) датується 1659 роком, але її коріння сягають глибше. 1615-го у Києві відкрилася Київська братська школа, а 1631 року постала школа при Києво-Печерській лаврі. 1632-го обидві школи

об'єдналися в Києво-братську колегію, засновником і добродієм якої був Київський митрополит Петро Могила (1596-1647).

Він запровадив там систему освіти на зразок єзуїтських навчальних закладів. У ті часи це був один із перших загальноосвітніх вищих навчальних закладів у Східній Європі. Рівень освіти там не поступався європейським університетам. Тут навчали іноземних мов — латини, французької, німецької, польської, грецької, єврейської та російської. Читалися лекції з філософії, богослов'я, граматики, поетики, риторики, математики, астрономії, фізики, історії, географії та музики. Унікальним на ті часи було те, що тут могла навчатися молодь із усіх суспільних верств без жодних ознак дискримінації. З огляду на високий рівень навчання тут залюбки вчилися закордонні студенти. 1659 року Києво-братська колегія набула статусу академії і рівних прав із Ягеллонським університетом у Кракові. Тоді вона й була перейменована на Києво-Могилянську академію. КМА, як і її попередниця, стала освітнім, науковим, і мистецьким центром, осередком духовності українського народу та Східної Європи. Академія зробила непорівняльний внесок у формування української мови, поезії, літератури, культури, національної свідомості, невмирущого мистецтва українського бароко, зрозумілої для народу музики. КМА стала кузнею, в якій гартувалися уми багатьох українських науковців, політиків, культурних, духовних і військових діячів. Завдяки великій увазі до музики та малярства з її стін вийшли світової слави композитори та художники.

Навчання філософії спричинилося до розвитку української філософської думки в Європі. КМА підтримувала тісні зв'язки з багатьма навчальними закладами Європи, а також мала широкі міжнародні контакти, що дало змогу укомплектувати велику бібліотеку академії. Велику частину книгозбірні становили видання досліджень власних викладачів, а також праці видатних церковних діячів і вчених. У XVIII ст. бібліотечні фонди налічували 12 тис. томів, серед них – і чимало рукописів. Тисячі вихованців академії несли світоч науки не лише по всій Україні, але по цілій Російській імперії та Східній Європі. Ось лиш кілька імен з посеред великої когорти особистостей, котрі здобували освіту в Києво-Могилянській колегії або в Києво-Могилянській академії.

Інокентій Гізель (1600-1683) – випусник Києво-Братської колегії. Вчений, богослов, філософ, історик. Імовірний автор «Київського синописа» – першого підручника історії України та Росії від найдавніших часів до четвертої декади XVII ст. Один із найосвіченіших фахівців в Україні у XVII ст. Його вважають українським Аристотелем.

Довголітнім опікуном і меценатом Києво-Могилянської академії був вихованець Києво-Братської колегії гетьман України **Іван Мазепа** (1639-1709)

– видатний політик, дипломат, військовий і державний діяч. Меценат у всіх галузях суспільного життя. Зробив великий внесок у розвиток духовності, культури, освіти, літератури, мистецтва, в основному, образотворчого, архітектури та науки. Він усіляко сприяв розвитку економіки, що в результаті збагачувало Батьківщину. Завдяки ньому будувалися прекрасні храми, відновлялися старовинні, будувалися школи та бібліотеки. Про патріотизм Івана Мазепи, Пилип Орлик писав: «Він знехтував всім, що було йому найдорожчого в світі, знехтував і самим життям». Видатною постаттю в історії України був вихованець Києво-Могилянської академії Пилип Орлик (1672-1742) – визначний політик, державний і військовий діяч, поет і публіцист, генеральний писар Івана Мазепи, а після його смерті – гетьман України. Автор першої в Україні (за багатьма джерелами – і першої в світі) конституції під назвою *Pasta et Constitutiunes Legum Libertatumge Exercitus Zaporoviensis*, тепер званої у світі, як «Конституція Пилипа Орлика».

Григорій Сковорода (1722-1794) – також вихованець КМА. Видатний український гуманіст, філософ, мислитель, народний просвітитель, письменник, поет, педагог, професор у Переяславі та Харкові. Данило Туптало (чернець ім'я – Димитрій, 1651-1709) – ще один випускник Києво-Могилянської академії. Митрополит Ростовський, учений, богослов, церковний діяч, проповідник, письменник, автор оповідань про дива Пресвятої Богородиці у Чернігівському монастирі й окремих літописних і драматичних творів, написаних тогочасною українською книжною мовою.

Іван Григорович-Барський (1713-1791) – вихованець КМА, видатний інженер, котрого вважають архітектором українського бароко. За його проектами збудовано або реконструйовано велику кількість церковних і світських споруд, в основному у Києві. Це – Покровська церква, Благовіщенська церква, церква-дзвіниця Кирилівського монастиря, церква Богородиці Пирогоші, Свято-Покровська церква на Подолі, Гостинний двір, Бурса КМА та багато інших. На превеликий жаль, багато з його споруд не встояли до наших часів.

Артем Ведель (1767-1808) – український композитор, переважно духовної музики (автор Літургії Йоанна Золотоустого, 12 духових хорових концертів тощо), диригент, скрипаль, співак-тенор. Ґрунтовну гуманістичну та музичну освіту він одержав у КМА.

Максим Березовський (1745-1777) – вихованець КМА, композитор, музикознавець, перший представник новаторського раннього класичного стилю в українській музиці. Він — автор перших зразків камерно-інструментального й оперного жанрів в Україні та Російській імперії. Оперний співак, виконував арії на сценах багатьох європейських оперних театрів.

Данило Самойлович (1744-1805) – випусник КМА. Видатний лікар-епідеміолог, основоположник цієї науки в Російській імперії. Перший у світі довів, що чума є інфекційною хворобою. Першим застосував вакцину проти неї. Розробив протиепідемічні засоби, запровадив обов'язкову дезінфекцію. Був членом 12 закордонних академій.

Нестор Амбодик-Максимович (1744-1812) навчався в КМА. Доктор медичних наук, основоположник акушерства та медичної термінології в Російській імперії. Перший професор акушерства в Петербурзі. Педіатр і ботанік. Автор перших в імперії підручників з акушерства.

Іван Запольський (1773-1810) – вихованець КМА. Видатний математик, фізик, астроном, письменник і професор Казанського університету.

Дмитро Бортнянський (1751-1826) – учень КМА. Український композитор, співак і диригент, автор камерально-інструментальних творів, хорових циклічних концертів, шести опер, десяти духовних концертів, херувимських і причасних творів. Його музика дивує та захоплює сучасний світ.

Це – лише маленька частка імен видатних особистостей, котрі здобули ґрунтовну освіту у КМА та зробили вагомий внесок у розвиток української й європейської науки, освіти та культури. На прикладі лише цих кількох людей можна оцінити значення та рівень освіти, який презентувала Києво-Могилянська академія в той час. На жаль, Росія і тоді вела грабіжницьку політику стосовно українських учених у всіх галузях науки, культури, літератури, мистецтва, освіти, медицини. Велика частина вихованців КМА й її професорів була змушена переїздити в Росію. 1701 року Петро I поставив перед КМА вимогу, щоб певна кількість професорів, вчених і вихователів щороку переїжджали до Москви. Крім того, імперська дискримінація зумисне доводила до того, що багато науковців у різних галузях, письменників, поетів, діячів культури духовності, освіти, медицини тощо були змушені знаходити роботу в Росії і там працювали на благо імперії. Закладали основи і творили російську науку, освіту, медицину, охорону здоров'я літературу та культуру. Така політика Москви завдала великої шкоди та збіднила українську науку, бо імена видатних українців часто ставали відомими у світі не як українські вчені, а як російські, а їхні досягнення стали досягненнями імперської науки.

14 серпня 1817-го указом Катерини II Києво-Могилянську академію було закрито, а на її території 1819 року відкрили Київську духовну академію. Завдяки зусиллям свідомих та освічених викладачів і вихователів, котрі склали еліту Православної церкви в Україні, вдалося зберегти міжнародну репутацію Києва як центру православної релігійної освіти. Після ста років існування цього навчального закладу, 1918-го радянська комуністична влада

ліквідувала цю семінарію. Й аж 1991 року, вже в незалежній Україні, її діяльність була відновлена і було створено Національний університет «Києво-Могилянська академія», який продовжує традиції своїх попередниць.

4. Перші університети на українських землях (Львівський, Харківський, Київський)

Історія науки і освіти свідчить про традиційно високий потяг українців до знань. Як приклад доцільно привести такий історичний факт. Сирієць архідиякон Павло Алеппський, що супроводжував свого батька - антіохійського патріарха Макарія до Росії й України в 1657 році, писав: "По всій землі руській ми помітили чудову рису, яка викликала наше здивування: всі вони, за винятком небагатьох, навіть більшість їхніх жінок і дочок, уміють читати і знають порядок церковних служб. У землі козаків усі діти уміють читати, навіть сироти" .

Визначне місце у розвитку освіти, науки і культури на українських землях посідали університети. Одним з найстаріших наукових і культурних осередків України є Львівський університет, якому 20 січня 1661 року польським королем було надано "статус академії і титул університету" із правом викладання всіх тогочасних університетських дисциплін і присвоєння учених ступенів. За іншими даними Львівський університет було започатковано цісарським декретом від 21 жовтня 1784 року. І хоча існують такі протиріччя, більшість дослідників зупиняється на даті - 1661 рік. Львівський університет пройшов складний шлях розвитку і боротьби проти полонізації і онімечення в умовах Речі Посполитої (до 1772), Австрійської і Австро-угорської монархій (до 1918), польської держави (до 1939 р.). В університеті викладали видатні історики Іван Крип'якевич, Степан Томашевський, Михайло Грушевський. Вихованець Львівського університету І. Могильницький підготував першу в Галичині граматику української мови.

В 1787-1808 роках при університеті функціонував Руський інститут (Stadium ruthenum), у якому окремі навчальні предмети богослов'я та філософія викладалися українською мовою. Інститут мав за мету підготовку освічених священиків з числа молодих людей, які не володіли латиною. В 1918-1939 роках польський університет мав чотири факультети. За ініціативи українського студентства було створено таємний український університет. З 1939 року Львівський університет став одним з провідних наукових центрів України з викладанням українською мовою.

У ХІХ столітті завдяки боротьбі прогресивної громадськості і відповідно соціально-економічним потребам відбувався подальший розвиток української вищої школи. Центрами наукової думки, підготовки вчених, учителів, лікарів, юристів стали. Харківський, Київський, Новоросійський (м. Одеса)

університети, Ніжинський історико-філологічний інститут (1875) та інші навчальні заклади.

Фахівців для промисловості та сільського господарства готували Харківський ветеринарний інститут (1851), Харківський технологічний університет (1885), Київський політехнічний інститут (1898), Львівський політехнічний інститут (1844), Академія ветеринарної медицини у Львові(1897), Єкатеринославське вище гірниче училище (1899) та ін.

Харківський університет - перший на території України, що входила до складу Російської імперії, засновано у 1805р. за ініціативи відомого вченого, винахідника, освітнього і громадського діяча Василя Каразіна. У складі університету було 4 факультети: фізико-математичний, історико-філологічний, медичний і юридичний, 8 наукових товариств, астрономічна обсерваторія, бібліотека. В університеті працювали видатні вчені, які своєю працею сприяли розвитку науки і техніки, мови і літератури, української культури. З діяльністю університету пов'язані імена М. В. Остроградського, О.М. Ляпунова, І.І. Мечникова, М.І. Костомарова, М.В. Лисенка, П.П. Гулака-Артемівського, М.П. Старицького, Г. Квітки-Основ'яненка та інших видатних діячів науки і культури. Харківський університет був яскравим джерелом розвитку національної культури українського народу, могутнім осередком національно-демократичного руху. У 1816-1819 рр. в університеті видавався журнал "Український вісник", у 1824-1825 рр. - "Український журнал". У 1905 році рішенням Вченої ради університету І.Я. Франкові та М. Грушевському були присвоєні вчені звання. На базі університету існувала Академія теоретичних знань (1920-1921), Інститут народної освіти (1921-1930 рр.), Інститут професійної освіти і Фізико - хіміко-математичний інститут (1930-1933 рр.). Згодом медичний та юридичний факультети було реорганізовано у самостійні вищі навчальні заклади.

Становлення Київського університету, нині флагмана української науки, було досить складним. Його діяльність розпочалася 15 липня 1834 року. Спочатку функціонував тільки філософський факультет, який мав два відділення: історичне та фізико - математичне. Ректором університету було призначено Михайла Максимовича (1804-1873) визначного вченого, природознавця, історика, фольклориста, письменника, автора збірок "Малоросійські пісні" (1827р.), "Українські народні пісні" (1834 р.), "Збірника українських пісень" (1849). До призначення ректором Київського університету М. Максимович очолював кафедру ботаніки Московського університету. У 1835 році в Київському університеті було відкрито юридичний факультет, а в 1841 - медичний факультет. Такою була структура університету до 1920 року. З історією Київського університету тісно пов'язані імена відомих вчених,

просвітителів, письменників. Так, в Київському університеті на посаді викладача малювання працював Т. Шевченко. В університеті викладали В. Вернадський, М. Драгоманов. Постійними членами Ради університету були І. Тургенєв, Д. Менделєєв, М. Жуковський. Вихованцями університету стали: Володимир Антонович (1834-1908) - історик, археолог, етнограф, засновник історичного товариства; Дмитро Баталій (1857-1932) - видатний історик, М. Драгоманов (1841-1895) - дослідник творчості Т.Г. Шевченка, І.Я. Франко - публіцист, історик, літературознавець, фольклорист, філософ, громадський і культурний діяч; М. Старицький (1840-1904) - український письменник, культурний громадський діяч та багато інших.

1865 року в Одесі за ініціативи відомого педагога і лікаря М.І. Пирогова на базі Рішельєвського ліцею було засновано Новоросійський університет, який з 1933 року отримав назву Одеського університету. З початку своєї діяльності університет мав історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний і медичний факультети. Серед випускників і викладачів університету багато видатних вчених : Ілля Мечников (1845-1916) - біолог, професор зоології та порівняльної анатомії; Данило Заболотний (1866-1929) - мікробіолог і епідеміолог, один із засновників вітчизняної наукової епідеміології; Олександр Богомолець (1881-1946) - патофізіолог, академік та президент (з 1930р.) Академії наук УРСР; Лев Писаржевський (1871-1938) - хімік, академік, керівник створеного за його ініціативи Українського інституту фізичної хімії. З Одеським університетом пов'язана діяльність І. Сеченова, О. Ковалевського, М. Зелінського, Є. Щепкіна, В. Філатова. І на початку ХХІ століття Одеський університет ім. Іллі Мечникова залишається впливовим центром освіти і науки Південного регіону України.

Усього в Україні до 1917 року діяло 27 вищих навчальних закладів, у яких навчалося понад 35000 студентів. Напередодні війни 1941 року в Україні функціонувала університетська система, до складу якої входило шість класичних університетів - Київський, Харківський, Львівський, Одеський, Дніпропетровський, Чернівецький, а після закінчення війни та приєднання Закарпаття до України до університетської системи ввійшов Ужгородський державний університет - перший вищий навчальний заклад на Закарпатті. У 50-і роки минулого століття головними центрами вищої освіти в Україні залишалися Київ, Харків, Одеса і Львів. У 1958 році у цих містах концентрувалося 70 вищих навчальних закладів із 140, а в них навчалося 59% від загальної чисельності студентів. У Харкові було 24 ВНЗ, у Києві - 18, у Одесі -16, у Львові -12 вищих навчальних закладів.

5. Університетська освіта в Україні у ХХ ст.

Відомо, що із середньовічних часів вища класична освіта була зосереджена в стінах університетів. Цю традицію збережено дотепер майже в усіх класичних університетах розвинутих країн світу, які суттєво впливають на життя й розвиток своїх держав і суспільств. Визначне місце у розвитку освіти, науки і культури на українських землях посідали університети.

Університет (лат. *universitas* – «сукупність») – автономний вищий навчальний заклад, тип якого виробився в Європі за середньовіччя. В університеті об'єднується низка факультетів для підготовки фахівців високої кваліфікації з точних, природничих і гуманітарних наук. Крім освітньої функції університети є науковими установами, в яких викладачі спільно зі студентами виконують наукові дослідження. Провідні університети мають свої видавництва, де друкують навчальну та наукову літературу. Традиційно університети мають привілей надавати своїм студентам та аспірантам наукові ступені бакалаврів, магістрів та докторів.

Відмінна була й структура радянських університетів від західних, зокрема відсутністю богословських й медичних факультетів. Останні після 1917 відокремлено від університетів і перетворено на самостійні інститути. У Донецьку створено університет у 1965 р., Сімферопольський відновлено у 1972 р., наслідком чого чисельність університетів в УРСР зросла з 7 до 9. Усі вони перейшли з республіканського до загально-союзного підпорядкування Міністерству вищої освіти СРСР. Число студентів на кінець 1970-их рр. – становило близько 110 000. Назагал кількість університетів в Україні пропорційно до кількості населення значно менше, ніж на Заході, але також менше й порівняно з іншими країнами радянського блоку: 1 на 5,4 млн (на 1975 - 76), тоді як по всьому СРСР це співвідношення було - 1 на 4,4, у Румунії - на 3,5, у Польщі - на 3,4, у Болгарії - на 2,9, у Східній Німеччині - на 2,7, в Угорщині - на 2,6, у Чехо-Словаччині - на 2,4. На відміну від західних університетів в СРСР (й УРСР) практикується вечірнє й заочне навчання («без відриву від виробництва»), особливо поширене з ініціативи М. Хрущова від 1958 р. Воно зросло в УРСР з 44,2% від загального числа студентів 1958 - 59 до 61,3% 1965 - 66. Після падіння Хрущова, ця кількість почала спадати і на 1977 - 78 знизилася знову до попередніх 44,2%. До університету приймають осіб віком до 35 років на основі (як і до інших високих шкіл) конкурсного іспиту. Перевага надається особам, що по закінченні середньої школи мають 2-річний стаж праці на виробництві (до якої прирівнюється перебування на військовій службі). Особливими привілеями користуються співробітники КДБ й міліції, яких приймають без іспитів, якщо вони мають бодай початок вищої освіти з свого фаху, або за наявності тільки середньої - за полегшеним іспитом поза конкурсом. Навчання, залежно від факультету, триває 4-6 років, на вечірніх і

заочних відділах - 5-6, на так званих загально-технічних факультетах (в Ужгороді й Чернівцях) - 3 рр. До 1967 університети мали «загально-наукові» факультети з скороченою програмою до 2-3 рр.; деякі з них були філіями поза осередком університету (у Горлівці при Донецькому, у Рівному при Київському університеті). Після ліквідації цих факультетів філії в Горлівці й Рівному існували ще до кінця 1960-их рр. під назвою заочних відділів, 1968 відкрито (як заочний факультет, а потім відділ загально-технічного факультету) філію Ужгородського університету у Виноградіві, ліквідовано 1978. З самого початку встановлення Радянської влади в Україні система університетської освіти пережила не найкращі часи. Зокрема, примусова трансформація університетів на ІНО значно позначилися і на рівні виховної і наукової діяльності вищої школи в Україні. ІНО – вищі педагогічні навчальні заклади, створені в УРСР, починаючи з Харківського (1920 року), на базі університетів і педагогічних закладів. Вони були покликані готувати працівників освіти для загальноосвітніх і професійних шкіл усіх типів і виховних закладів. В реальності ж, ІНО було створено фактично на руїнах усіх українських університетів, коли, замість цілої низки факультетів, в кожному українському університеті було утворено два-три факультети-покручі: соціального виховання (три-чотирирічні), професійної освіти (чотирирічні), інколи – робітничий факультет (трирічний). Аж за 10 років, коли у 1930-1933 роках тепер уже на базі ІНО для підготовки професійних кадрів було створено інститути соціального виховання та інститути професійної освіти за принципом фахової орієнтації, університети поступово відродилися.

5. Сучасний стан університетської освіти в Україні.

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства домінуючі тенденції зумовили необхідність переосмислення значення освіти, а також вироблення нових підходів і пріоритетів. Більшість країн світу визнали необхідність модернізації освіти в якості одного з пріоритетних завдань, яке їм належить вирішити для подальшого соціально-економічного прогресу. Останнім часом також очевидним стало розуміння, що без дієвої системи вищої освіти, здатної готувати фахівців світового рівня, держава приречена на відставання в науково-технічному й економічному змаганні з передовими країнами. Освітня сфера України за роки незалежності і становлення державності піддалася кардинальним змінам на всіх рівнях. Нині перед українським суспільством постало питання створення власної бази для розвитку системи вищої освіти, яка з часом дозволила б Україні повноцінно інтегруватися в світовий освітній простір.

Вища освіта має на меті забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів за всіма основними напрямками суспільно-корисної діяльності відповідно

до потреб суспільства і держави, задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку, поглибленні та розширенні освіти, науково-педагогічної кваліфікації. Основні завдання щодо розбудови і докорінного оновлення освітньої галузі нашої країни визначені Законом України «Про освіту», Указом Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття) та іншими нормативно-правовими документами. Так, у Законі України «Про освіту» (далі – Закону) закладено концептуальні принципи подальшого реформування системи освіти. Імплементация його положень через підзаконні акти забезпечуватиме здобуття освіти всіма категоріями населення України та створюватиме умови для всебічного розвитку особистості, сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовноморального потенціалу суспільства. Положення Закону спрямовані на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти та права кожного громадянина на її здобуття. Відповідно до сучасних європейських і світових тенденцій Законом передбачено різноваріантність шляхів здобуття освіти: формальна, неформальна, інформальна та форм її здобуття: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна. Держава бере на себе відповідальність за створення умов для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, заохочує громадян до здобуття всіх видів освіти. Адже освіта формує людський капітал, є основою успішної соціалізації особистості, її економічного добробуту, запорукою поступального розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою. Важливим завданням вищої освіти є підтримка основних традицій і громадянських цінностей. Треба нагадати, що Болонська реформа, яка запроваджується у системі вищої освіти за рівнем стратегічних задач, є революційним кроком у системі освіти Європи та України зокрема. Серед кроків, що заплановано здійснити в рамках Болонського процесу, необхідно зазначити такі: введення двоциклового навчання рівнів бакалавр і магістр, запровадження європейської кредитної системи, контроль якості освіти, розширення мобільності студентів і науковців, заходи, спрямовані на забезпечення працевлаштування випускників закладів вищої освіти та підвищення привабливості європейської системи освіти. Болонський процес також передбачає зміну підходів до формування освітніх програм і навчальних планів в університетах. Процес навчання та наукових досліджень тепер переорієнтовано на більш самостійну роботу студентів і науковців.

Реформування вищої освіти і науки в Україні в контексті Болонського процесу сприяє:

- переходу до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольнити можливості особистості у здобутті певного освітньо-кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до здібностей і забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формуванню мережі закладів вищої освіти, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищенню освітнього і культурного рівня суспільства, створенню умов для навчання впродовж усього життя;
- запровадженню в системі вищої освіти України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграцію у міжнародне науково-освітнє співтовариство;
- пошуку рівноваги між фундаментальною освітою, з одного боку, і вузькою спеціалізацією та професійною досконалістю – з іншого;
- постійному навчанню впродовж усього життя;
- мотивованому залученню студентів до навчання;
- доступу до міжнародних фондів і програм.

Пристаювання професійної освіти до нових умов функціонування може відбуватись завдяки прогнозуванню попиту на підготовку фахівців. Сучасний порядок формування державного замовлення на основі середньострокового прогнозу потреби у фахівцях на ринку праці є недосконалим. Це загострює суперечність між попитом на робочу силу з боку роботодавців і державним замовленням на підготовку кадрів, неврахуванням наявних і перспективних потреб ринку праці в Україні. Причина цього має комплексний характер: відсутність координації між освітою і роботодавцями, втрата престижності робітничих професій, низька інноваційна якість наданих освітніх послуг для підприємств, націлених на освоєння сучасних технологій. У результаті випускники не знаходять робочих місць. Відомо, що проблема забезпечення якісного рівня освіти, як і перспектива розвитку вищої школи в Україні, полягає насамперед в якісній практичній підготовці фахівців для потреб економіки, з одного боку, та якісній організації освітнього процесу, з іншого, при формуванні високо освічених, національно свідомих і патріотично налаштованих фахівців для розвитку національної економіки і розбудови суверенної, національно-демократичної української держави. Щодо практичної підготовки у закладах вищої освіти відповідно до потреб сучасної економіки, то Міністерство освіти і науки України пропонує об'єднати зусилля і разом з Міністерством праці і соціальної політики, Міністерством промислової

політики, Союзом промисловців і підприємців та іншими структурами створити Міжвідомчу раду з цього питання.

У період ринкової трансформації економіки та збільшення попиту на послуги із здобуття освіти відбулося знецінення традицій практичної підготовки здобувачів освіти. Чимало організацій відмовились працювати із студентами, посилаючись на збереження комерційної таємниці або складні конкурентні обставини. Внаслідок корпоратизації та приватизації держава втратила більшість важелів адміністративного впливу на підприємства, які давали змогу розглядати практичну підготовку студентів у позаекономічній площині. Тому для вирішення питання професійної підготовки майбутніх фахівців було розроблено «Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». Згідно з концепцією, розв'язання проблеми майбутнього працевлаштування передбачається шляхом здійснення комплексу заходів із напрацювання моделей взаємовигідних відносин закладів освіти та роботодавців, спрямованих на забезпечення практичної підготовки здобувачів освіти до самостійної професійної діяльності та їхньої соціальної адаптації у трудових колективах, нормативно-правове та організаційне забезпечення, проведення апробації, досліджень, доопрацювання моделей і рекомендацій до широкого використання. Підготовка фахівців за дуальною формою здобуття освіти передбачає встановлення рівноправного партнерства закладів освіти, роботодавців і здобувачів освіти з метою набуття здобувачами освіти досвіду практичного застосування компетентностей та їхньої адаптації в умовах професійної діяльності. Очікуваними результатами від запровадження такої моделі професійної освіти у закладах вищої освіти є:

- розширення та удосконалення практичної частини програми зі збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки;
- забезпечення взаємозв'язку та взаємовпливу різних систем (освіта і виробництво, освіта і наука та наука і виробництво) для впровадження важливих змін, спрямованих на підвищення якості освіти;
- підвищення якості підготовки фахівців відповідно до реальних вимог ринку праці та забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців для національної економіки;
- посилення ролі роботодавців і громадських об'єднань у системі підготовки кваліфікованих фахівців від формування змісту освітніх програм до оцінювання результатів навчання;
- модернізація змісту освіти з метою приведення його у відповідність із сучасним змістом професійної діяльності;

- підвищення рівня конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти в умовах глобалізації та сприяння підвищенню рівня зайнятості молоді;
- скорочення періоду адаптації випускників закладів вищої освіти до професійної діяльності;
- розроблення (оновлення) кваліфікаційних характеристик / професійних стандартів;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання.

Висновки. Підвищення ефективності професійної освіти у закладах вищої освіти у сучасних умовах передбачає динамічну адаптацію до нових потреб суспільства, забезпечення висококваліфікованими кадрами, здатними використовувати знання відповідно до сучасного рівня технологій. Упровадження Болонської системи відкриває можливості для підвищення ефективності професійного навчання у контексті модернізації як системи вищої освіти, так і національної економіки в цілому. А реалізація концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти надасть можливість набуття досвіду практичного застосування компетентностей для адаптації в умовах професійної діяльності.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. *Підручник*. Київ: Либідь, 1998. 557 с.
2. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть. *Вища освіта України*. 2001. № 1. С. 11-17.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульнорейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с. Електронний ресурс: <http://194.44.152.155/elib/local/sk702798.pdf>
4. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління. Київ, 2006. 378 с.
5. Завгородня Т., Стражнікова І. Проблеми педагогіки вищої школи: історія, сучасність, перспективи. *Збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: «НАІР», 2018. 284 с.
6. Завгородня Т.К. Проблеми неперервної педагогічної освіти в сучасній Україні. *Лабіринти реальності: зб.наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А.* Монреаль: СРМ «ASF». 2016. С.163-165.
7. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Педагогіка вищої школи: історія, сучасність, перспективи. *Монографія*. НАІР: 2018. 270 с.
8. Історія української школи і педагогіки. *Хрестоматія / Упоряд. О.О.Любар; за ред. В.Г.Кременя*. Київ: Знання, 2003. С. 615-759.
9. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

10. Новіков В. М. Розвиток професійно-технічної освіти в умовах децентралізації системи управління в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2017. № 2 (30). С. 126–137.
11. Розпорядження кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» № 660-р від 19 вересня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80>. (дата звернення: 08.11.2019).

Блок контролю

I варіант.

1. Перше братство в Україні
2. В результаті об'єднання братських шкіл було створено Києво-Могилянську академію.
3. Першим ректором Острозької академії був
4. Перший етап педагогічного дослідження має на меті
5. Основні види контролю – це

II варіант.

1. Першим вищим навчальним закладом в Україні вважають
2. У навчальному закладі України студентів називали спудеями.
3. Першим ректором Києво-Могилянської академії був
4. Рівні спілкування викладача:
.....
5. Виховання молоді на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях та обрядах, мудрості та духовності – це

Ключ до тестів:

I варіант 1) Львівське; 2) Лаврської та Київської; 3) Г Смотрицький; 4) визначення протиріч, визначення наукової проблеми та новизни дослідження; 5) міжсесійний, рубіжний, заключний.

II варіант 1) Острозьку академію; 2) в Києво-Могилянській академії; 3) Петро Могила; 4) примітивний, маніпулятивний, стандартизований, діловий, особистісний; 5) національне виховання.